

Tomasz Olejarz*

Recenzja książki: Ofer Fridman, *Russian 'Hybrid Warfare': Resurgence and Politicization*, Oxford University Press 2018, ss. 288

Zjawisko hybrydyzacji konfliktów zbrojnych stanowi współcześnie istotny czynnik wpływający na sposób postrzegania, analizowania i eksplanacji specyfiki zagrożeń bezpieczeństwa w XXI w. Nie ulega wątpliwości, że pojęcie „wojny hybrydowej” od momentu wybuchu konfliktu na Ukrainie (23 lutego 2014 r.) stanowi termin wręcz nadużywany, zarówno w dyskursie politycznym, jak i w debatach publicystycznych oraz naukowych. Niemniej zjawisko hybrydowości konfliktów zbrojnych nie jest w istocie niczym nowym – pojęcie to funkcjonuje już od kilkunastu lat – i jawi się jako jeden z etapów ewolucji konfliktów i ich rozwoju. Próbę uchwycenia specyfiki transformacji współczesnych konfliktów zbrojnych z punktu widzenia zjawiska ich hybrydyzacji podejmuje analiza Ofer Fridmana pt. *Russian 'Hybrid Warfare': Resurgence and Politicization*. Zagadnienie „wojny hybrydowej” Autor rozpatruje przez pryzmat złożonych i coraz bardziej napiętych stosunków między Zachodem a Federacją Rosyjską oraz tendencji do nadużywania tego pojęcia (*hybrid warfare, гибридная*

* Tomasz Olejarz – dr, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu, Polska, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3805-4461>, e-mail: tomek_olejarz@poczta.fm.

война, гибридная война) przez obie strony. Książka stanowi wartościową i użyteczną analizę, pokazującą różnice między stroną rosyjską i zachodnią w sposobach konceptualizacji, operacjonalizacji i implementacji pojęcia „wojna hybrydowa”, zwłaszcza po eskalacji konfliktu na Ukrainie w 2014 r.

Praca O. Fridmana przywraca ideę i pojęcie „wojny hybrydowej” do centrum debaty akademickiej, wojskowej i politycznej. Należy bowiem podkreślić, że w ciągu ostatniej dekady pojęcie „wojny hybrydowej” stało się modnym, aczkolwiek bardzo kontrowersyjnym terminem, mającym na celu zasugerowanie pewnego rodzaju połączenia zróżnicowanych elementów odmiennej generacji konfliktów (wojskowych i niewojskowych środków i metod konfrontacji). Debata akademicka dotycząca hybrydyzacji konfliktów zbrojnych została zakwestionowana już we wstępnej jej fazie na skutek pogłębiającej się niejasności pojęciowej i manipulacji politycznych, zwłaszcza od początku kryzysu ukraińskiego 2014 r., i związana była przede wszystkim ze stosowaniem tego terminu w praktyce politycznej i środkach masowego przekazu. Odpowiednie wykorzystywanie pojęcia „wojna hybrydowa” może bowiem nie tylko kreować obraz konfliktu, ale również wpływać na jego przebieg, percepcję i polityczno-dyplomatyczne zakończenie (rezultat). Książka pomaga zatem wypełnić deficyt poznawczy między zachodnimi i rosyjskimi koncepcjami dotyczącymi „wojny hybrydowej”, sposobu jej konceptualizacji i eksplanacji – nie po to, aby je pogodzić, ale raczej by je zbadać i zasygnalizować istotne różnice. Co ważniejsze, praca ujawnia leżące u podstaw pojęcia „wojny hybrydowej” rozbieżności koncepcyjne i przez to wyjaśnia również zainteresowanemu czytelnikowi naturę i specyfikę obecnych napięć polityczno-wojskowych, występujących między Federacją Rosyjską a Zachodem. Książka stanowi zatem atrakcyjnie napisane i udokumentowane studium przypadku z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego oraz stosunków międzynarodowych.

Recenzowana pozycja podzielona jest na trzy części, w których podejmowane są kolejne etapy analizy. W rozdziale pierwszym O. Fridman analizuje ewolucję terminologiczną i specyfikę pojęcia „wojny hybrydowej”, odwołując się przede wszystkim do definicji amerykańskiego teoretyka konfliktów zbrojnych płk. Franka G. Hoffmana, opisującej hybrydowość konfliktów przez pryzmat dwóch pojęć: „wojny hybrydowej” (*hybrid warfare*) oraz „zagrożenia hybrydowego” (*hybrid*

threats), przy czym w obu przypadkach przymiotnik *hybrid* egzemplifikuje sposoby organizacji, środki i metody prowadzenia konfrontacji. O. Fridman, a za nim cytowany w książce F. Hoffman opisujący „wojnę hybrydową” jako konflikt, w którym hybrydowość obejmuje: zakres podmiotowy konfliktu (uczestniczą w nim podmioty państwowe i niepaństwowe), zakres przestrzenny konfliktu (współegzystują przestrzeń realna, terytorialna i wirtualna), genezę konfliktu (konfrontacji o terytorium i zasoby towarzyszy walka o wartości i idee) oraz naturę konfliktu (działania militarne uzupełniane są instrumentami ekonomicznymi, informacyjnymi, kulturowymi itp.). W swojej definicji Autor konstatuje, że wojny współczesnej epoki charakteryzują się procesem postępującej hybrydyzacji, w którym miesza się tradycyjne formy wojny, cyberwojny, przestępczości zorganizowanej, nieregularne konflikty, terroryzm itp. Taka wojna ma kombinowany charakter, stanowi swoistą płataninę politycznych intryg, konfrontacji o dominację polityczną, gospodarczą – nad państwem i terytorium – walkę o zasoby naturalne, ludzkie i finansowe. W konsekwencji nadaje to konfliktowi bardziej skomplikowany i niejednoznaczny charakter, utrudnia identyfikację jego przesłanek, motywów, a nawet stron w nim uczestniczących, komplikując, a nawet uniemożliwiając również jego rozwiązanie, czy to przy pomocy tradycyjnych instrumentów polityczno-dyplomatycznych, czy militarnych. W części pierwszej książki Autor przybliży również czytelnikowi specyfikę i charakter takich zjawisk, pojęć i teorii, jak: „nieograniczona wojna” (*unrestricted warfare*), „wojna czwartej generacji” (*fourth-generation warfare*; 4GW), „wojna złożona” (*compound warfare*). W sposób klarowny, precyzyjny i dokładny, z zachowaniem dystansu historycznego, stara się wypunktować ewolucję sposobu konceptualizacji określonych typów konfliktów zbrojnych w zachodniej literaturze, ich implementację w praktyce politycznej (na przykładzie Narodowej Strategii Bezpieczeństwa USA 2005 r.) oraz operacjonalizację w praktyce militarnej (na przykładzie II wojny Izraela z Libanem w 2006 r.), jak również wykazać ich postępującą złożoność i wielowymiarowość. W tym miejscu warto podkreślić, że problematyka „wojen hybrydowych” to coraz bardziej eksplorowany przedmiot badań w nauce zachodniej, właściwy dla takich autorów, jak: Andrew J.R. Mack, William Cohen, L.J. Matthews, William J. Nemeth, George Davis, Daniel Lasikom, D. Kilcullen, Nathan P. Freier, Frank van Kappenom i in.

Część druga książki stanowi próbę rekonstrukcji rosyjskiej teorii „wojny hybrydowej”, z odwołaniem do konkretnych tradycji historycznych, pojęć i autorytetów. Zdaniem Autora książki, w procesie uchwycenia specyfiki rozumienia, czym jest wojna w rosyjskiej myśli politycznej, podstawowa wydaje się teoria „miateżewojny” (*мятежевойна*, *subversion warfare*) Jewgienija Messnera (swoisty „rosyjski punkt odniesienia” w procesie konceptualizacji, czym jest hybrydowość konfliktów, analogicznie jak w rozdziale pierwszym osoba Franka G. Hoffmana), pułkownika carskiej armii i emigranta. Dla J. Messnera wojny stanowią „kombinację” buntów, rebelii, rebelii z wojnami – i w ten sposób generują nową formę konfliktów zbrojnych, którą J. Messner nazwał „miateżewojną”. Istotnym elementem tej wojny, oprócz klasycznych cech i wyznaczników, jest jej psychologiczny aspekt, cel i rezultat. Aby zrozumieć, czym charakteryzuje się „miateżewojna”, należy zatem odstąpić od ustanowionego przez wieki tradycyjnego pojęcia wojny i stworzyć nową, opartą na jej specyfice, teorię i doktrynę. W dalszych deliberacjach O. Fridman analizuje wpływ teorii Messnera na procesy konceptualizacji i operacjonalizacji rosyjskich doktryn wojennych w okresie „zimnej wojny”, po upadku systemu bipolarnego, jak również w czasach współczesnych tzw. „wywrotowych/zastępczych” wojen (*turmoil warfare*). Autor sugeruje wręcz, że dla rosyjskiej myśli politycznej i wojskowej „wojna hybrydowa” stanowi zachodni odpowiednik i sposób prowadzenia „miateżewojny”, służący ograniczeniu wpływów Federacji Rosyjskiej w stosunkach międzynarodowych. Ponadto dla Autora książki depozytariuszami i twórczymi kontynuatorami koncepcji J. Messnera we współczesnej rosyjskiej myśli politycznej i doktrynie wojennej jawią się Aleksander Dugin (twórca koncepcji *net-centric war*), Igor Panarin (twórca koncepcji *information war*) oraz gen. Walerij Gierasimow (twórca rosyjskiej koncepcji *non-linear war*). Dopełnieniem refleksji Autora w tej części książki jest analiza „renesansu” pojęcia „wojny hybrydowej” i jego użyteczności w debacie publicznej, przede wszystkim po eskalacji konfliktu na Ukrainie w 2014 r. i aneksji Krymu przez Rosję, a także wskazanie na argumenty strony rosyjskiej dotyczące intencjonalnej „rusyfikacji” i antyrosyjskich konotacji, związanych z konceptualizacją i implementacją pojęcia „wojny hybrydowej” na Zachodzie.

W trzeciej części książki O. Fridman analizuje i egzemplifikuje sposób, w jaki pojęcie „wojny hybrydowej” obie strony – rosyjska i za-

chodnia – intencjonalnie i przemyślanie polityzują i w konsekwencji operacjonalizują w swoich politykach bezpieczeństwa, zarówno na poziomach bilateralnym i wielostronnym, w dyskursie publicznym, jak i w refleksji naukowej i publicystycznej. Najbardziej interesujące wydają się konkluzje i rekomendacje Autora dotyczące dystynkcji i dychotomii pojęciowej pomiędzy terminami *hybrid warfare* i *гибридная война*, współczesnej percepcji pojęcia „wojny hybrydowej”, próby polityzacji (rusyfikacji i westernizacji) tego terminu oraz związanych z tym procesem politycznych i społecznych implikacji (*de facto* postępującej dezinformacji).

Russian 'Hybrid Warfare': Resurgence and Politicization O. Fridmana stanowi wartościową lekturę również ze względu na jej określone *differentia specifica*, warte dostrzeżenia i zasygnalizowania. Po pierwsze, analiza dowodzi, iż pojęcie „wojny hybrydowej” obecnie bardziej związane jest z konkretną praktyką polityczną i wojskową aniżeli konceptualną i intelektualną nowością i oryginalnością, albowiem swoją genezą czasową określenie to sięga początku lat 60. Innymi słowy, „wojny hybrydowe” nie są zjawiskiem nowym, zaś z wieloma ich elementami świat miał już do czynienia w przeszłości. Wydarzenia takie jak na Ukrainie egzemplifikują przede wszystkim ewolucję zachodzącą w dotychczasowym sposobie prowadzenia konfliktów. Oznacza to – zdaniem Autora – że „wojna hybrydowa” powinna być postrzegana jako coraz bardziej skuteczna metoda osiągania zamierzonych celów przy jednoczesnej redukcji kosztów politycznych, ekonomicznych, militarnych i wizerunkowych, które ponoszą strony zaangażowane w tradycyjny konflikt. Po drugie, koncepcja „wojny hybrydowej” to nie jest – jak mógłby przewrotnie sugerować tytuł książki – „fenomen” wyłącznie rosyjski, zaś najbardziej podatne i narażone na nią pozostają przede wszystkim dysfunkcjonalne podmioty państwowe, pogrążone w głębokim kryzysie (geo)politycznym, których społeczeństwa są podzielone i skonfliktowane, najczęściej na tle politycznym, etnicznym lub religijnym. I wreszcie po trzecie, aby przekonująco i wiarygodnie dyskutować o „wojnie hybrydowej”, musi zostać spełniony jeden istotny warunek (*conditio sine qua non*), na który zwracają uwagę przywo-

ływani w książce F. Hoffman i W. Gierasimow¹. Chodzi o jednoczesne użycie środków militarynych, pozamilitarynych oraz propagandowych na poziomach strategicznym, operacyjnym i taktycznym przez wszystkich uczestników prowadzonego konfliktu.

Konkludując, należy stwierdzić, iż analiza O. Fridmana nie wyczerpuje złożoności problemu „wojny hybrydowej”, aczkolwiek powinna posłużyć za wprowadzenie do tej problematyki i stanowić punkt wyjścia do dalszych analiz z tego zakresu. Niewątpliwie jednak zawiera bardzo wartościowy katalog obserwacji i rekomendacji, dotyczących ewolucji współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa, i wnosi istotną kontrybucję w badaniach nad charakterem i specyfiką współczesnych wojen oraz efektywnymi sposobami rozwiązywania konfliktów, zwłaszcza tych o niekonwencjonalnym i nietypowym (hybrydowym) charakterze. Pozostaje zatem cennym i atrakcyjnie przygotowanym studium zjawiska, które dotyka wszystkich obserwatorów oraz uczestników życia społecznego i stosunków międzynarodowych. To również bardzo aktualna praca będąca wprowadzeniem do historycznych i współczesnych form nie tylko rosyjskiej „wojny hybrydowej”. Bezsprzecznie ta wnikliwa merytorycznie i interesująca poznawczo książka powinna być szczególnie rekomendowana bibliotekom uniwersyteckim i zbiorom specjalizującym się w stosunkach międzynarodowych, badaniach nad bezpieczeństwem, wojną i pokojem oraz polityką wojskową i obroną.

1 Por. F.G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Arlington 2007; В. Герасимов, *Ценность науки в предвидении*, „Военно-промышленный курьер”, 26.02.2013, <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> [16.10.2020].